

XERAVITS GÉZA: ÁTALAKULÓ HAGYOMÁNYOK

Tanulmányok a qumrâni közösség, a korai zsidóság és a születő kereszténység irodalmáról

A szerző bevallása szerint az érdeklődő olvasó több év kutató munkájának az eredményeit tartalmazhatja kezében. A kötetben szereplő tizennégy tanulmány csokorba gyűjtése azért is mondható örvendetesnek, mivel így a magyar olvasókörzés számára azok is hozzáférhetőkké válnak, amelyek eredetileg rangos nemzetközi szakfolyóiratokban jelentek meg. Egymáshoz való kapcsolódásuk révén pedig gazdag áttekintést nyújtanak egy vallás- és kultúrtörténeti szempontból igen fontos és meghatározó kor (Kr. e. 3. – Kr. u. 1. sz.) zsidó irodalmáról, illetve betekintést engednek abba, hogy a születő kereszténység első irodalmi alkotásai miként kapcsolódnak ehhez az irodalomhoz. A tanulmányokból (lásd például *Qumrân messianisztikus elképzelései és a korai kereszténység*, 137–158; illetve *Korai zsidó modellek a Boldogságmondások irodalmi formájához*, 159–170) körvonalazódik az a zsidó vallási és szellemi háttér, amely joggal tekinthető annak a melegágyának, amelyben fokozatosan kibontakozik majd a Názáreti Jézust Krisztusnak vallók közössége.

Felépítését tekintve a kötet négy részre tagolódik. Az *Általános Tanulmányokat* tartalmazó első részt (11–36) már csak azért is kiemelném, mivel az a vallásköziség, vagyis a „különböző vallások egymást gazdagítják, avagy egyszerűen csak adott rendszerüket új szempontokkal színező kétoldalú viszonyá”-nak (13) a tárgyalása mellett a kánon kérdését is felveti a zsidóságon, illetve a qumrâni közösségen belül. Ezt követi az *Ószövetségi alakok újraértelmezései* című második rész (37–102). Az itt olvasható *Megjegyzések az 'Emberfia' alakjának egyes korai zsidó értelmezéseire* című tanulmány (92–102) segíthet az Újszövetségben is szereplő kifejezés jobb megértésében és eszmetörténeti háttérének a megismerésében. A harmadik rész az *Ószövetségi témák feldolgozásait* (103–133) tartalmazó tanulmányokat tömöríti. Itt elsősorban a Jézussal is kortársnak mondható *Qumrân messiási elképzeléseinek korai történetére* (123–133) hívnám fel a figyelmet, hiszen ez a teológiai téma — a Messiás-várás — a Krisztus-hívők közösségében is központi fontosságú. A negyedik rész *Az Újszövetség korai zsidó örökségét* (135–182) elemző három tanulmányt

tartalmazza, melyek a születő kereszténység és a kortárs zsidóság teológiai reflexiói közötti párhuzamokra igyekeznek fényt deríteni.

A kötet egyetlen 'szépséghibája' a nagyon is vitatható „korai zsidóság” kifejezés használata, helyesebben szólva annak a meg nem magyarázása. Mihez viszonyítva „korai” ez a hellenisztikus kori zsidóság? Ennek fényében hogyan értelmezhető a babiloni fogság előtti korhoz való viszonya? A terminológiai bizonytalanságról tanúskodó angolszász szakirodalommal ellentétben a francia már jó két évtizede következetesen az *intertestamentáris (szövetségközi)* kifejezést használja, és a jelek arra mutatnak, hogy a különböző nyelveken (az angolt és a németet is beleértve) egyre inkább ez a meghatározás kezd elfogadottá válni. Talán magyarul is megmaradhatunk emellett.

Szépséghibája ellenére, az egyes tanulmányok módszerét, felépítését és tartalmát tekintve — a külön-külön hozzájuk kapcsolódó szakirodalmi tájékoztatóról nem is beszélve —, ez a kötet vitathatatlanul kiemelkedő teljesítménynek tekinthető a hazai szakirodalomban. Beszédesen tanúskodik arról, hogy megfelelő hozzáállással és hozzáértéssel itthon is nemzetközi színvonalúra lehet emelni a vallástörténeti kutatást.

Külön ki kell még emelni a kötet értékét növelő fontosabb kifejezések magyarázatát (188–189), valamint a használatát megkönnyítő idézett szerzők (190–193) és idézett helyek (194–203) mutatóit. Kétségtelen, hogy Xeravits Géza személyében reményteljes kutatót és felkészült szakembert üdvözölhetünk, akinek további műveit érdeklődéssel várjuk. (*L'Harmattan*, „Coram Deo”, Budapest, 2003)

JAKAB ATTILA

AKATHISZTOS KÖNYV

Magyar nyelven először látott napvilágot a bizánci műfajú dicsérőnekek, a Görög Katolikus és az Ortodox Egyházban egyaránt kedvelt akathisztoszok, az „álva mondott himnuszok” egész kötetre való gyűjteménye.

A himnuszköltészet e különleges darabjairól a Vigilia hasábjain a közelmúltban (2003. 12) már szót ejtettünk. Az akathisztosz hymnoszok magyar nyelven való megjelenésének azonban gazdagabb a története, mint amiként feltételeztük (amit a Vigilia több olvasója is jelzett). A legrégebbi, leghíresebb dicsérőnekeket, az Is-

ÖRÖMSZERZŐ KÖLTŐK

tenszülő Szűz Máriához, illetve az Édes Jézus-hoz szóló „akafasztokat” (régii görög katolikus szóhasználat) egy ungvári kiadású görög katolikus imakönyvben már az 1890-es évektől több ízben is közreadták. A magyar nyelvű ortodox szertartás- és imakönyvekbe mindeddig csak az Istenszülő akathisztosz himnosza került be, amely egyúttal a szertartásrend része is (Nagyböjt ötödik hetében); ezenkívül még néhány folyóiratban és egyéb kiadványban, elsősorban jelenhetett meg e műfaj pár darabja, ezáltal is jelezve a hívők igényét ezeknek az imádságoknak a közzétételére és megismertetésére.

Éppen ezért kíváltképpen meglepetésünkre és őszinte örömünkre szolgál, hogy több mint ötszáz oldalon immár magyar nyelven olvashatjuk ennek a számos országban ma is élő, imádságos költészetnek a legszebb alkotásait. A válogatás, amely minden bizonnyal több orosz nyelvű akathisztosz-köteten alapul, valóban széles körű: megtaláljuk benne a Krisztushoz és az Istenszülőhöz fűződő ünnepektől kezdve a legnagyobb szentek, többek között Szent Demeter, Csodatévő Szent Miklós és Szent Katalin, valamint a magyar származású Szent Mózes tiszteletére, emlékére írott dicsőítőeket is. (Ez utóbbi akathisztosza némileg átdolgozva már korábban, 1997-ben megjelent Ivancsó István Magyar Mózesről szóló könyvében.)

A kötet fordítója, Lakatos László nehéz feladatra vállalkozott: nem csupán azért, mert negyvenöt dicsőítőéneket ültetett át magyar nyelvre, hanem azért is, mert az akathisztoszok „hagyományosan” bonyolult, grammatikai-szintaktikai kötöttségekben bővelkedő nyelvezetét nem könnyű anyanyelvünkön gördülékenyen visszaadni. Ez a nehézség a narratív jellegből is adódik: az egyes himnuszokban verses formában kerül sor a szentek életének, illetve az ünnepek történetének, eseményeinek elbeszélésére, miközben a legmélyebb hitigazságokat a költészet változatos stíluseszközeivel ragadja meg az alkotások (többnyire ismeretlen) szerzője.

A Kárpátalján kinyomtatott akathisztosz-gyűjteményt a szertartáskönyvek egyszerűsége, méltósága jellemzi. Az egyes dicsőítőénekeket jól előkészítik a tematikájukhoz szorosan kapcsolódó pár mondatos bevezetők, illetve ugyanitt az adott ünnep kiemelt tropáionja (éneke), valamint — mindezekkel tökéletes egységben — egy-egy szép ikon látványa. Ekként válhat ez a könyv sokak számára lelki örömet és imádságos elmélyülést egyszerre adó, különleges, vizsgálató olvasmánnyá. (*Csomai Görög Katolikus Egyházközség, Beregszász, 2003*)

HAVASI ÁGNES

Éppen könyveimet rendeztem, s a múltba révedve forgattam Török Sophie és Kótzsián Katalin 1947-ben a Cserépfalvinál megjelent, apámnak dedikált gyűjteményét, a *Költőnők antológiáját*, amikor csomagot hozott a postás, s a papírburkolatát lefejtve ugyanez a könyv került elélem, mintegy annak bizonyosságául, hogy bármennyit beszélünk is a versek iránt tanúsított vonzalom kihűléséről, azért a költészet nem halt meg, merész kiadók jóvoltából újra meg újra szembesülhetünk a múlt és a jelen lírájával, s ez annak reményét kelti, hogy az értékek iránti érzékenységünk sem szűnik meg végérvényesen.

Török Sophie bevezetőjében egy izgalmas kérdés is fölvetődik: nevezetesen a műfordítás, mint beleérző és értelmező tevékenység mikéntje. A kérdést az a tény tette (teszi) időszerűvé, hogy a költőnők versét jórészt férfiak tolmácsolták, s így — mint a bevezetőben olvassuk — egyik-másik műalkotás élesebb kontúrokat kapott. S ha az általa válogatott magyar költőnőket olvassuk, ezekben többnyire valóban érezni a „női lélek” ihlető jelenlétét, azt a finomságot, amely például Kaffka Margit líráját hatja át. Azóta azonban a versízlés és vele a műfordítás gyakorlata is módosult. Nemes Nagy Ágnes költészetét vagy műfordításait aligha nevezhetjük nőiesnek, ugyanolyan pontos és hiteles, mint férfitársai. Mindenesetre felhőtlen örömmel lapozgathatunk a gyűjteményben, amelyben az emberi érzések és vágyak a legkülönbözőbb hangszerelésben szólalnak meg. Hadd idézzem példaképp a 13. században élt Mechtild von Magdeburg tiszta, szép könyörgését: „Üdvözlégy, örök élő Isten! / Enyém vagy mindenek felett. / Végtelen az én örööm, / hogy őszintén beszélhetek veled. / Ha ellenségem űz nagyon, / te tárt karod közé futok, / hadd sírjam ott ki bánatom, / ha hozzám hajolsz kegyesen...” (Rónay György fordítása).

A vers és vele az ízlés változása, kitágulása honi földön alighanem Tandori Dezsővel kezdődött, de legalább ilyen fontos a Londonban élő, a hazai irodalomban is egyre inkább helyére kerülő Határ Győző ösztönzése is. Sokoldalú, olykor meghökkenítő, máskor derűt fakasztó, játékos, mégis komoly életművét a legkülönfélébb műnemek jelenléte teszi teljessé, amelyeknek közös jellemzője a létről és a művészetek szerepéről történő, egészen egyéni eszmélkedés. Nem véletlen, hogy egyik legtalálóbb méltatását filozófusnak, Hanák Tibornak köszönhetjük. Minden tiszteletünk G. Komoróczy Emőkéé, aki a hatalmas terjedelmű életművet most monográfiában tekintette át: kiemelve újdonságait, amelyek közül nyomatékkal értel-

mezi az író egyik legfontosabb törekvését, a műfaji határok felbontását. Mindezt a modern irodalom egyik jellegzetes tónusával, nem kevés iróniával teszi, annak gesztusával, aki pontosan tudja, hogy töredékesen látunk, az egészet nem birtokolhatjuk. A monográfus pontosan érzékeli és hitelesen jeleníti meg az író műveinek mozgóhatárát, jó és rossz küzdelmét, amelynek végeredményét majd az idő dönti el. Határ Győző műveinek sorsát is erre a jótékony időre bízta, szerencsénkre ez a pályakép segít a tájékozódásban, s közelebb visz egy nagyszabású írói kísérlet megértéséhez.

Tóth Árpád, aki élesszemű kritikusa is volt kortársainak, egy verseskötet ismeretében idézte Diderot paradoxonát: „akkor cselekszik-e helyesebben a művész, ha átengedi magát érzelmei bőségének, vagy ha öntudatos józansággal, mestersége korlátainak hűvös szemmelátartásával beszél akkor is, mikor könnyeket akar kicsalni a szemekből!” A francia bölcselő a színészre célozott, de nyugodtan behelyettesíthetjük a művész helyébe a költőt, s a beszéd helyébe az írást, s máris eljutunk korunk lírai költészetének legnagyobb, nyitott kérdéséhez. Gondolkodás fegyvelme és az érzés bősége Egyszerre jellemzi például Fecske Csaba költészetét, amelynek vonzó sajátja a játékoság is. Új kötete önvallomások mellett verseket is tartalmaz, s ezek közül nem egy azt bizonyítja, hogy nemcsak a természetleírás a költő erőssége, hanem a beleélés is. Emlékezetes *Várakozás* című szonettje: „az Úr kiválasztotta Mária / vagyok Názáret városából / egy kert szerény virága kis buta / akire anyja néha rászól // mit sem tudok és mit sem értek én / teszem a dolgomat főzök mosok / imát mormolok szobám rejtékén / mitől van az hogy szívem úgy sajog // csodálkozom mi volt ez Gábriel / nem érthetem testembe mért jön ő / hiszen kövek közt elvetél a mag // előre félem mit hoz a jövő / kételkedem de lelkem énekel / Uram belém törölted arcodat.” Önelemzése, önvizsgálatai azt éreztetik, hogy küzdelmesen ugyan, de megteremtette belső egyensúlyát, amely harmonikus, kiegyensúlyozottá, értékek letéteményesévé formálta líráját.

Az egyensúlyért vívott küzdelem győzelmi esélyei mutatkoznak Barna T. Attila *Félfárbócon* és Baán Tibor *Lombhullató idő* című kötetében. Egyikük sem kezdő, Baán Tibor a középnemzedék tagja, Barna T. Attila is túl van a harmadikon. Közös jellemzőjük a harmóniára, az áttetszőségekre való törekvés, jóllehet Baán Tibor szemléletmódjára, verskultúrájára az avantgárd is hatott, nem véletlenül biztatta pályakezdőként Kassák Lajos. Tehetségük igazolására kicsit önző módon Barna T. Attila Rónay György emlékének szentelt *Ősz Szárszón* című versét

idézem: „Néhány megmaradt dália / hideg sárga lobogása a kertben, / s túl a tó, a szenvedélytelen / hullámvész, mely, te tudtad, halhatatlan, / bár a hullámok halandók; / szép fegyelme a pusztulásnak, / nem jelzi még, csak olykor, zizegő nesz, / ahogy vén diófád /tünődve ejti egy-egy levelét; / mint utolsó vers, olyan egyszerű ez, / lent füvek, gyümölcsök csillogó csendje, / fent üres, ragyogó kék derű.”

Lehet, hogy meghaladott ízlésre vall, de én ezt a csillogó csendet és kék derűt kedvelem, s azt remélem, a líra ezt jeleníti meg további története során.

(Az ismertetett kötetek adatai: Török Sophie – Kótzian Katalin: *Költőnők antológiája*. Nap Kiadó, 2003; G. Komoróczy Emőke: *Határ Győző életműve*. Stádium, 2003; Fecske Csaba: *Szárnyak, gyökerek*. Gonda Könyvkiadó, 2003; Baán Tibor: *Lombhullató idő*. Hungarovox Kiadó, 2003; Barna T. Attila: *Félfárbócon*. Hungarovox Kiadó, 2003)

RÓNAY LÁSZLÓ

PIARISTA ISKOLADRÁMÁK I.

A *Régi Magyar Költők Tára* sorozat újabb tagjával ismerkedhet meg az olvasó: a protestáns, minorita, pálos és jezsuita iskoladrámákat követően megjelent a piaristák által tanulmányi célokra írott drámák első kötete is. Huszonegy szöveget (drámát, színlapot és közjátékot) közölnek benne betűhíven, szakszerű jegyzetekkel és magyarázatokkal ellátva. Ezek közzétételük formában maradtak fenn, többségük most jelenik meg először. Témájuk rendkívül változatos, kezdve az ószövegségi történetek színrevitelétől a vérbő humorú, népies meseszálal szőtt komédiáig. Előadták külföldi szerzők drámáit is, mint Terentius, Plautus vagy Molière, igaz, kellőképp átírva. Dugonics András például így jellemezte Plautustól átvett *Menekmus* című drámáját: „Magyarra fordított, s — motskaiból ki-tisztított.”

Hazánkban 1642-ben telepedtek le először a piaristák, Podolin városában. Néhány év múlva már többek közt Nyitrán, Debrecenben, Veszprémben, Vácott és Pécsen is alapítottak rendházakat és iskolákat, ahol jobbára szegény sorsú gyermekeket tanítottak. Bár a rendalapító, Kalazanci Szent József tiltakozott az iskolai színház ellen, később mégis nagy szerepet kapott az oktatásban. Jellemformáló, erkölcsösségre nevelő szerepe volt, a tanulók megismerkedhettek az egykor élt szentek és hősök életével, s nem utolsósorban megtanulhatták a színpadi szereplést.

Természetesen a vígjátékok sem nélkülözik az erkölcsjavító, nevelő célatot: Hagymási Imre vígjátéka a lopás szégyenletességét és következményeit állítja példának az ifjak elé, míg a

kötetben olvasható másik írása a nagyravágyás megcsúfolásáról szól. Hasonló elgondolás alapján szerkesztették meg a tragédiákat, tragikomédiákat is: Benyák Bernát drámájában királytükörként is értelmezhető jó tanácsokat ad a zsidó főpap Joásnak, Júdea ifjú királyának. Mondanivalójának lényege: „Ugy iparkodjál, hogy a' te erköltseidet szeresse, tsudálja a' nép-ség, az Úr Istennek pediglen kellemetessek legyenek.” Története azt példázza a mindenkori közösségnek, hogy az Úr türelmes, időt ad a gonoszoknak a megtérésre, kipróbálva ezzel övéinek hitét és hűségét is. Később azonban annál nagyobb kínokkal fizet meg a vétkes, jelen esetben Athália, a bűnös királyné.

A drámákat olvasva nem kerülheti el figyelmünket az ékes magyarsággal írott szöveg szépsége, elevensége; példaként a kötet bármelyik oldaláról lehetne idézni. Érdemes figyelni a drámákban előforduló népies, ízes élőnyelvi fordulatok jelenlétére is. A vígjátékokban eleve adott a lehetőség a nem konvencionális elemek szerepeltetésére. Hagymási Imre *Garabontzás László* című vígjátékából idézünk, ahol a címszereplő ily módon hozza tudomására jókívánásait: „Hogy a patvar nem tudta meg emészteni a tőkkel bélelt fejű emberét...”, avagy egy másik szereplő szájából: „Eregy akár a tatár ország szélére, bornyu bőrrel bélelt, kaba elméjű bolond.”

Olyan színművekben is találkozhatunk hasonló elemekkel, melyeknek témája akár kizáró ok is lehetne a köznapi megnyilvánulások szerepeltetésére. Dugonics *József eladatása* című drámájában Lévi így zúgolódik öccse ellen: „Ne busui, meg mutatom, hogy nekedis csak kettő az orod luka, mint nekem, Te sem vagy jobb a Deakné vásznánál!” Feszültséget csökkentő szerepe lehetett Jákob fiainak komikus jelenete is: Simeon pálinkát ad testvérének, akit „kődök csömör gyötör”. Utóbbi a nedűt drágább medicinának nevezi „minden mesterséggel szörzött orvosság-nál”. Simeon jó tanácsa: „minden reggel ély vele, nincs az a nyavala, mellyet ki nem űz belőled”.

Sokatmondó az alábbi Bolla-idézetet „A többi merő játékos költemény”, azaz a műfaji költőségeken, a hagyományon és a rendi szabályokon túl minden egyes darab egyedi vonásokat hordoz. Lehet ugyan, hogy kevés volt az eredeti gondolatot megfogalmazó drámaíró (a fordítások, átvételek miatt), de ezen az alapon túljutva akár az elkészült szövegek nyelvezetét, a komikum megjelenési formáit tekintve is igazi magyar művekként kell számon tartani őket. (*Akadémiai Kiadó — Argumentum, Budapest, 2002*)

KIS TÍMEA

TÖRMÖR LÉTIGAZSÁGOK Hajdú László festményei a ráckevei Keve Galériában

Hajdú László pályaszakaszait szemlélve nem hangozhatik túlzónak a kérdés: a magába mélyedésnek egyáltalán vannak-e határai? Ez a bölcselemmel telített befelé fordulás, paradox módon, a nyíltságnak olyan tárnáit nyitotta meg, amelyekben a képszerkezeten, a színvilágon túl világosan látszik — jóllehet nem látványelem — egy, a szakralitással valamiképp érintkező különleges érték is. A megfestett, bensőből jövő *csönd*. Nem harsog, nem tolakszik, a horizont fölötti és alatti tartományt: az eget és a földet nem akarja átrendezni. Egyszerűen csak van. A lazúrosan festett rétegek *időkazamatáiban* éppúgy, mint a tér illúzióját keltő — egymáshoz való viszonyukban mindenképpen drámai — vonalakban.

Ennek a különleges *fénnyel kísért csöndnek*, bár Hajdú vonzódik (vonzódott) a konstruktív lírai formákat átjáró, vonalárkait mélységben kihangsúlyozó sugarakhoz, semmi köze Caspar David Friedrich és Turner romantikus panteizmusához (holott mindkét klasszikus fényíró kedveli). Sokkal inkább rokon Barcsay Jenő megszenvedett, valaminő belülről jövő mélység lámpáit „működtető” feketéivel. Csakhogy Hajdú több színből álló idő- és emlékezésrétege mélytűzűvé válván is „kifehéredik”, azt sugallva a nézőnek, hogy a festő számára létigény, mert a fizikai jelenségnél mindig valóságosabb ez a tisztulás. Vagyis az egyszerűsödés belső parancsra történik. A művész nem egy külső szemhez, az ismeretlen néző szeméhez és elvárásaihoz igazodik, hanem saját rendjéhez.

Az évtizedek alatt többször átrendeződött pálya új és új szakaszai azt bizonyítják, hogy a korai nagy hatású, expresszív „tájélmény” — noha a végtelen illúzióját keltő tengert már akkor is a *látomás* éltette — fokozatosan átalakult. Egy kis túlzással: a lélek síkjára költözött. Maga után vonva az egyetemes kultúra, főképp a kereszténység, és az ókortól máig hullámozó „szentek” — egy misztikus gondolkodó, egy reneszánsz festőklasszikus, egy fénytől itasult látnok (ugyancsak piktor), egy, Erdély aranyát s vele együtt a kompozíciós rend és a tartás fegyelmét Szentendrére hozó hallgatag — világképét, erkölcsét, gondolati fegyelmét, alkotásvágyát. Ha, akár nyomvonalakban, fölidézzük ezt a mérhetetlen gazdagságot, azonnal kiviláglik, hogy Hajdú Lászlónak volt honnan visszavennie. Minthogy meditatív alkot — ez korántsem jelent érzelemszegénységet —, jelképekre redukálódott festői világát belső tükörként

használja. Ez a szakraizálódó én, jóllehet az erkölcs nem csak isteni tulajdonság, a legnagyobb biztonsággal öröködik az érték fölött. A *horizont* mint megkerülhetetlen vonal számára — vall is erről — a véges és a végtelen (vagyis a *lét és nemlét*) kérdését szimbolizálja. Ő — erre erkölcs is predesztinálja — mindig a végtelen felé nyújtózik. Ebben az ösztönösen megérett és tudatosan őrzött érzékmozzanatban mindennél jobban ott van az alkotó szabadság iránti igénye. Az, hogy félelme ellenére is — modern Ikarosz-ként — érintkezni akar a kozmosszal, tudáséhségét jelzi. Konok akaratát: a tenger mélyéből és a barlang labirintusából is kijutni a fényre!

Egyszerű, tömör, még a külső szemlélőt is megnyugtató (vagy épp fölkavaró) légigazságok vannak Hajdú László képein. A hosszú idő alatt egymásra hordott festékrétegek (gyakran spaklival történik a struktúra-alakítás), bármily szép (mondjam azt, érzéki?) is a faktúra, hallatlan küzdelemtől tanúskodnak. Valamiféle szünetlen belső égés kivetüléséről. Ebből a szempontból, s ez a tárlat anyagán ugyancsak jól látszik, szinte nincs is különbség a nagyobb méretű vásznak (*Nagy távolságok*, 2001; *A láthatatlan fény*, 2001) és a kisebb méretű papírképek (akvarellkréta, akrill) között — jóllehet az előbbiek hatásosabbak. Egészen kivételes hatású a Caspar David Friedrich emlékének ajánlott *Láthatatlan fény* (2001), melynek diagonális fekete vonalai (vonalárkai) úgy vágják három részre a szemet ugyancsak lassú poroszkálásra készítő horizontot, hogy szinte beleborzongunk a hasítás élményébe. Mindezt erősíti a faktúra — a violettek felületen megcsiláló türkiz — káprázata.

De mindezek ellenére a ráckevei tárlat nóvumát az Olaszországban készült, kisebb méretű papírképek (akvarell, akrill), és ugyancsak a római élményt (ittthon földolgozó nagy vásznak jelentik. Az előbbiből — *Domus homo* címmel — 2002 végén Hajdú egy kisebb kollekciót már bemutatott a szentendrei Artériában. A művészt az örök város, *emberi hajlékot* kínálván neki, igencsak magához vonzotta. Ám ezalatt nemcsak a két hónapig tartó lakozást értem, hanem a reneszánsz műveltségnek azt a palotáját, ami a szellemi javak mellett a látható valóságban — az égetett szíená téglákban, a kupolákban, boltívekben, oszlopokban, sikátorokban, az utca és tér kövezetében, a szökökutakban stb. — szintén formát öltött.

Elemi erejű volt a velük való találkozás. Hajdú hegyesszögei, nyilegyenes vonalai, büszke átlói egyszerűcsak — megúván a feszes tartást — kisebb s nagyobb mértékben elkezdtek görbülni. Ez az enyhe, ám az égnek még így is boltozatot adó „kanyarulat” a várost sokat fényké-

pező művészt — ne hangozzék ez túlzásnak — akarva-akaratlan fölvezette Istenhez. Vagy legálábbis *ahhoz* — a nagy úthoz — hasonló élménnyel töltötte el. A kis papírlapokon a szakrális tér — mintha a fény volna az ajtója — *kinyílt*, s ezen a kis résen vagy tágra tárt nyíláson beszüremlettek az antikvitást mint formaélményt fölidéző motívumok. Szinte mindüknek a római architektúra — vagy annak átszellemített változata — az alapja. S a színvilágot is, a szürkétől a violettig, a kádiumtól a barnáig, a feketéig, a látott valóságot a bensőben átfordító s azt újra előhívó átváltozás-teremtés-kényszer határozza meg. A művész sosem utcaképet rajzol — ezért a méretnagyság szerint alakuló sorozatai a fotó pillanatrögzítéseinél gazdagabban mutatják Rómát —, hanem a sajátos érzélemtartományából kibányászott valóság artistikus mását. A halhatatlan „köveket” az őt elborító élmény révületében.

Hogy mélyen megélt élmény kivetülése a *Domus homo*-sorozat — alapozó szerepe letagadhatatlan —, az a későbbi, itthon készült, nagy méretű Róma-vásznakból is határozottan kitetszik. Szakrális jellegre utaló címük — *Ahítat*, *Fohász*, *Hallgatás* — *In memoriam Barcsay* (mindhárom 2003-as keltezésű munka) — talán előrevetítenek valamit az őket létrehozó élmény: a hit körüli bolyongás és a valaminő megrendültségre reflektáló elcsöndesedés aurájából. Plasztikaként ható *fényfelületüket* a jobbára vastag festékrétegre segédszerszámmal húzotta (föül boltozatosan elhajló), bátor lendületű vertikális vonalaknak köszönhetik. Ezek a párhuzamosan futó, más-más színben — az okker-melegbarna-zöld-földtől a gyász barnájáig — megjelenő *sínpárok* szinte vonzzák a szemet, hogy kövesse a *térképző* kanyarulatok tölcserűen befelé húzó mélységét.

A színvilágot tekintve a *Fohász* (129x52), ez az égetett szíenával lefokozott narancs-okker *ima* áll a legközelebb a szent városhoz; valóságos fényalagút hatását kelti. Viszont a Szentendrére átplantált Róma-élményt legintenzívebben a három gesztussor plasztikáját drámaian mutató, a festékkarózkodás keresztesződésében (második fázis) bizonyos megfeszítettség élményt sugalló *Hallgatás* című vásznon adja vissza. A kép alcíme a Hajdú Lászlónak is meszterként szolgáló Barcsayt idézi. Az előtte való főhajtás attól csak megrendítőbb, hogy nem Róma arany-fény babérijával történik, hanem valamelyik székely porta mohos deszkakapujának elmúlás-igézetében.

SZAKOLCZAY LAJOS